

Розділ III. Актуальні питання теорії і практики спеціальної освіти та соціальної роботи

УДК 378.091:159.9-047.22

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ (СПЕЦІАЛЬНИХ, КЛІНІЧНИХ)

Тетяна Григоренко,

аспірант кафедри спеціальної психології та медицини,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна, tatina.hroza.91@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-01-78-86>

Мета дослідження. У статті розкрито проблему запровадження компетентнісного підходу. Подано теоретичний аналіз понять «компетенція» й «компетентність». Розглянуто взаємозв'язок між цими поняттями й обґрунтовано їх розмежування. Зроблено теоретичне обґрунтування поняттям «підхід» та «професійна компетентність». Проведено аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок що компетентність це сукупність знань, умінь і навичок, що визначає результат праці, поєднання теоретичної та практичної підготовки студентів та знань із професійно-особистісними якостями, на основі яких формується творчий потенціал психолога (спеціального, клінічного) та будується його діяльність. Уточнено концепції професійної компетентності фахівців. Визначено підходи професійної компетентності. Для досягнення поставленої мети й визначених завдань були застосовані такі **методи дослідження:** теоретичний аналіз, компаративний аналіз, порівняння опрацьованої психолого-педагогічної літератури професійної компетентності. **Результатом** дослідження є визначені концепти і підходи, які можуть бути використані в ході вирішення завдань компетентності та формування особистості майбутнього психолога в межах його професійної підготовки.

Ключові слова: підхід, компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, концепт, професійна компетентність, компаративний аналіз.

Вступ. Сучасна українська школа маніфестує формування у молоді практично зорієнтованих знань, умінь та навичок. Актуальності набуває поняття компетентності студента. Саме сформовані компетентності є тими показниками, що уможливають визначення готовності випускника до самостійного життя, його подальшого розвитку, активної суспільної позиції тощо. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, до пріоритетів сучасної освіти можна віднести вміння оперувати технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, формують у молоді здатність до втілення різноманіття нових ролей у суспільстві. Сучасна українська наука на даний час лише перебуває у пошуку розуміння компетентностей як мети освіти. Європейські підходи не завжди спрацьовують у вітчизняних умовах. Саме тому важливо створити такий підхід до осмислення та розуміння компетентностей, який допоможе впровадити та використовувати їх в освітньому процесі сьогодення.

Мета дослідження. Розкрити зміст компетентнісного підходу у вищій освіті, провести теоретичний аналіз різних поглядів щодо трактувань понять «компетенція», «компетентність», розкрити їх суть та встановити взаємне співвідношення.

Матеріали і методи дослідження. Теоретичний аналіз, компаративний аналіз, порівняння опрацьованої психолого-педагогічної літератури професійної компетентності.

Аналіз наукових публікацій з проблеми дослідження. Поняття «компетентнісна освіта» виникло в США і ґрунтувалося на вивченні педагогічного досвіду передових учителів. Термін «компетентнісний підхід» розроблений американськими вченими в 60-х

роках минулого століття, а в 70-х роках включений до професійних освітніх програм США та у 80-х роках до професійних підготовчих програм Великобританії та Німеччини (Дж. Бовден). Свій розвиток та подальше продовження компетентнісний підхід отримав у 1997 році у програмі «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади» (скорочено «DeSeCo») в рамках Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади (Стратегія реформування освіти в Україні, 2003). Поняття «підхід» у навчально-методичній та науковій літературі використовують у наступних семантичних значеннях: «професійний підхід», «індивідуальний підхід», «компетентнісний підхід», «гендерний підхід» тощо. За Л. Виготським підхід – це сукупність способів, прийомів у навчанні, розгляд явищ, об'єктів, процесів та вплив. Поняття «підхід» визначається І. Зимньою як певна позиція, точка зору, що має на меті дослідження, проектування та організацію освітньої діяльності. Підхід визначається деякою ідеєю, концепцією і зосереджується на основних для нього одній чи двох-трьох категоріях. В. Маткін вважає, що «підхід» (у педагогіці) є особливою формою пізнавальної і практичної діяльності людини і може розумітися як аналіз педагогічних явищ під певним кутом зору, як стратегія дослідження освітнього процесу, як базова ціннісна орієнтація, що визначає позицію педагога. За визначенням А. Хуторського, компетентнісно орієнтований підхід – це підхід до організації навчально-виховного процесу, спрямований на набуття особистості певної суми знань і досвіду, що дають змогу їй робити висновки про щось, переконливо висловлювати власні думки, діяти адекватно [2, С. 57].

Ідеї компетентнісного підходу знайшли відображення у роботах Н. Кузьміної, Л. Петровської, А. Маркової, Л. Мітіної, Л. Олексєєвої та ін. Питання формування компетентності розглядалися такими науковцями, як: В. Байденко, І. Зимня, У. Каннінг, Б. Креме, В. Куніцина, Г. Рот, Б. Рунде, В. Сейд, Б. Шпінат, Г. Шотмейер. Сутнісні, змістовні, структурні характеристики компетентності стали предметом вивчення учених: С. Гончарова, В. Куніцина, В. Первутинського. Аналіз сутності компетентності, характеристику його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – І. Драча, П. Бачинського, Н. Бібік, Г. Гавришак, І. Гудзик, Н. Дворнікової, Я. Кодлюк, В. Краєвського, О. Локшиної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіна, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, С. Сисоєвої, В. Синьова, М. Шеремет, О. Ситник, Т. Смагіної, Г. Терешук, С. Трубачевої, М. Фоменко, Л. Фомічової, Л. Руденко, А. Шевцова та ін. Сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О. Овчарук, Я. Кодлюк, К. Корсаком, М. Дж. Равен, Дж. Боуден, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Гоффлер, Р. Уайт, А. Бермус, Р. Хайгерті, А. Мейхью та ін [9, С. 297].

Виклад основного матеріалу. Актуальним завданням сучасної психології є формування професійної компетентності майбутнього фахівця, яке забезпечує особистісний розвиток та самореалізацію студента як суб'єкта майбутньої професійної діяльності. В період трансформаційних змін сучасного суспільства перед особистістю постають нові вимоги щодо її професійно-особистісного розвитку саме як суб'єкта майбутньої професійної діяльності. Майбутній фахівець повинен мати певні професійно-важливі якості, високий рівень психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності, професійну придатність та високий рівень професійної компетентності, соціальну та професійну мобільність, відповідальність та самостійність щодо прийняття професійно-обґрунтованих рішень [9, С. 297].

Науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь і навичок спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу. Тому важливим є усвідомлення самого поняття компетентності, розуміння, які саме компетентності і як необхідно формувати, що має бути результатом навчання. І. Зимня виділяє три основних етапи становлення компетентнісного підходу в освіті. Перший етап (60–70-ті роки ХХ ст.) характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція» і створенням

передумов розмежування понять «компетенція» і «компетентність». Другий етап (70–90-ті роки ХХ ст.) – використання вказаних категорій у теорії та практиці навчання мови, спілкування, а також щодо аналізу професіоналізму фахівців в управлінні, керівництві та менеджменті. Третій етап, який триває з початку 90-х років і до сьогодні, характеризується дослідженням компетентності як освітньої наукової категорії та впровадженням компетентнісного підходу в практику освітньої діяльності. Визначальними категоріями компетентнісного підходу є «компетенція» і «компетентність» у їхньому співвідношенні одна до одної. Велике розмаїття трактувань даних понять демонструє відсутність одноставного підходу до їх розуміння. Ю. Варданян, розглядає поняття «компетенція» та «компетентність» як різнорівневі. Компетенція – це статусні можливості здійснення людиною державних, соціальних і особистісних повноважень у певному виді діяльності. Компетентність у широкому сенсі розуміється як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що дозволяє індивіду успішно функціонувати та інтегруватися в суспільстві. У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, як міра інтегрованості людини в діяльність, що передбачає певну світоглядну спрямованість особистості, ціннісне ставлення до діяльності та її предметів.

Компетенція – це сфера діяльності, значима для ефективної роботи організації, у якій індивід має виявити певні знання, уміння, поведінкові навички, гнучкі здібності і професійно важливі риси особистості. Компетентність визначають як: 1) ступінь вираженості наявного у людини професійного досвіду в рамках компетенції конкретної посади; 2) глибоке, досконале знання своєї справи, сутності виконуваної роботи, способів і засобів досягнення поставлених цілей; 3) сукупність знань, що дозволяють професійно характеризувати про щось; 4) риса особистості державного службовця, менеджера, спеціаліста, що полягає у здатності правильно оцінювати ситуацію, приймати правильні рішення і досягати значимого результату; 5) наявність знань і досвіду, необхідних для ефективної діяльності в заданій предметній сфері [4, С. 46,47].

О. Пометун визначає компетентність як спеціальним шляхом структуровані набори знань, умінь, навичок, можливостей і ставлень, що дають змогу майбутньому фахівцю визначити, тобто ідентифікувати, і вирішувати незалежно від контексту проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності. О. Сироватко, розуміє під компетентністю сукупність фізичних та інтелектуальних якостей людини і властивостей, що необхідні людині для самостійного та ефективного розв'язання різних життєвих ситуацій для того, щоб створити кращі умови для себе в конструктивній взаємодії з іншими. На думку О. Лебедева компетентнісний підхід – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінки освітніх результатів [9, С. 299].

Г. Селевко трактує компетенцію як освітній результат, який виявляється в підготовленості випускника, у реальному володінні ним методами та засобами діяльності, у можливостях виконувати поставлені завдання; форма поєднання знань, умінь та навичок, яка дозволяє ставити і досягати мети в перетворенні довкілля. А компетентність – це інтегральна здатність особистості, яка виявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну і успішну участь у діяльності.

А. Хуторський наголошує, що компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, а компетентність співвідноситься з володінням відповідною компетенцією разом з її особистісним відношенням до неї і предмета діяльності. У цьому ж контексті функціонує і поняття освітня компетенція, яка визначається як сукупність смислових орієнтацій, знань, вмінь, навичок і досвіду діяльності учня відносно певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значимої продуктивної діяльності [9, С. 303].

На думку Д. Супрун компетенція і компетентність є взаємодоповнюючими та взаємозумовлюючими поняттями. Компетентність, як і компетенція, є інтегральними характеристиками особистості, здобутими нею якостями, де узагальнюючою категорією двох понять виступає діяльність. Тобто компетенція є сферою відношень, що існують між знанням та дією у практичній, професійній діяльності випускника ЗВО. Отже, без знань немає компетенції, проте не кожне знання і не в будь-якій ситуації проявляє себе як компетенція [9, С. 302].

Дж. Равен визначає категорію компетентності як здатність людини, яка необхідна для виконання конкретної дії в певній галузі діяльності, яка поєднує в собі знання, навички, способи мислення і готовність нести відповідальність за свої вчинки. Головною метою підготовки майбутніх психологів (спеціальних, клінічних) у соціально-економічних умовах суспільства стає не здобуття ними кваліфікації у вибраній вузькоспеціальній сфері, а набуття та розвиток певних компетентностей, які мають забезпечити можливість адаптуватися в умовах динамічного розвитку сучасного світу. Це потребує впровадження відповідних змін у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців. На думку М. Фіцули, професійну компетентність фахівця визначають ціннісні орієнтації, мотиви його діяльності, розуміння себе та навколишнього світу, сталі взаємини з людьми, здатність до розвитку свого творчого потенціалу [8, С. 30, 7, С. 111].

На думку Л. Дибкової та М. Євтуха, компетенції особистості складають два блоки: особистісний розвиток й професійні знання та вміння. Як підкреслюють науковці, набуття таких компетенцій, як самоефективність, впевненість у собі, толерантність, відповідальність, самоконтроль, професійна самооцінка залежать від розвиненості особистісної сфери майбутнього фахівця [9, С. 302].

На думку О. Крисана, компетентності – є своєрідними комплексами знань, умінь та ставлень, що набуваються у навчанні і дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах проблеми, що є характерними для різних видів діяльності [6, С.22].

Професійна компетентність сучасного фахівця є складним багатокомпонентним поняттям, про що свідчить численність наукових підходів у сучасній науковій літературі: соціокультурного, діяльнісного, комунікативного, професійного, контекстно-інформаційного, психологічного тощо. Поняття «професійна компетентність» у психолого-педагогічній літературі трактується як: сукупність знань, умінь і навичок, що визначають результативність праці; єдність теоретичної та практичної підготовки студентів; поєднання знань із професійно значущими особистісними якостями; система знань та умінь, що виявляється при вирішенні на практиці професійних завдань; система знань та умінь, на основі яких формується творчий потенціал психолога (спеціального, клінічного) та будується його діяльність. Очевидно, різноплановість трактувань даного поняття зумовлена відмінністю наукових підходів (особистісно-діяльнісного, системно-структурного, культурологічного та ін.) щодо вирішуваних дослідницьких завдань. При формуванні професійної компетентності майбутніх психологів (спеціальних, клінічних) у процесі підготовки в ЗВО потрібно орієнтуватися на загальні методологічні підходи до формування особистості. Методологічну основу даної концепції склали наступні підходи: системний підхід (А. Авер'янов, П. Анохін, І. Блауберг, В. Садовський, Ю. Сокольников, Е. Юдій та ін.); особистісний підхід (Г. Балл, В. Рибалка, Б. Федоришин та ін.); діяльнісний підхід (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, А. Запорожець, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та ін.); аксіологічний підхід (А. Асмолов, М. Каган, І. Колесникова, Е. Шиянов та ін.); компетентнісний підхід (В. Байденко, Ю. Варданян, Е. Зеєр, І. Зимняя, В. Краєвський, І. Лернер, А. Хуторський та ін.). У межах системного підходу передбачено здійснити розгляд і дослідження формування професійної компетентності майбутніх психологів (спеціальних, клінічних) у процесі навчання, як цілісної системи, виділення її структурних і функціональних компонентів, встановлення інтегративних зв'язків між окремими

компонентами, а також встановити зовнішні та внутрішні системоутворюючі чинники. У межах особистісного підходу передбачено здійснити розгляд особливостей особистісних якостей психолога (спеціального, клінічного), як суб'єкта цілісного педагогічного процесу, дослідити закономірності й умови ефективності навчально-виховних впливів; здійснити розгляд особистісних якостей студентів, як суб'єктів процесу навчання та професійного становлення, розглянути умови і чинники, що детермінують процес формування професійної компетентності. У межах діяльнісного підходу передбачено здійснити розгляд професійної компетентності з позицій забезпечення якісного освітнього процесу для створення сприятливих умов формування професійної компетентності майбутніх психологів (спеціальних, клінічних), а саме формування у процесі навчальної і практичної діяльності мотивів, цілей професійної діяльності, професійно-значущих якостей їхньої особистості, формування компонентів професійної самосвідомості та конкурентоспроможності тощо. У межах аксіологічного підходу передбачено здійснити розгляд як особистісних, зокрема, моральних цінностей студентів, що детермінують їхню діяльність та поведінку в повсякденних ситуаціях, обумовлюють вчинки у нестандартних проявах, зокрема, визначають громадську активність студентів, так і процес формування цінностей їхньої майбутньої професійної діяльності за обраним фахом. У межах компетентнісного підходу передбачено здійснити розгляд особистісних компонентів процесу професіоналізації, формування активної, успішної професійної позиції; здатності вирішувати наявні проблеми, що постають у професійній діяльності, а також самостійно проводити дослідження, шукати можливості вирішення нетипових завдань; готовності до подальшого професійного зростання, орієнтації на подальший професійний ріст, побудову кар'єри, що передбачає подальше навчання, саморозвиток і самовдосконалення та професійне самоздійснення [3, С. 353].

На думку Д. Супрун провідна ідея концепції професійної компетентності психологів полягає в запровадженні такої педагогічної системи, функціонування якої дало б змогу цілевідповідно, методологічно й освітньо-процесуально забезпечити якість і результативність навчально-виховного процесу у вищій школі. Тож, за основу будь-якого наукового пошуку, що базується на компетентнісному підході доречно взяти методологічний, теоретичний та практичний концепти, які представлені інтегральною взаємодією методологічних підходів (гуманістичний, аксіологічний, гносеологічний, акмеологічний, системний, контекстний, інтегративний, діяльнісний, рефлексивно-діяльнісний, особистісно-орієнтований).

Гуманістичний підхід визнає особистість як унікальну цілісну систему, що є відкритою щодо можливості самоактуалізації, яка притаманна лише людині.

Антропосоціогуманістичний підхід спрямований на розкриття професійно-гуманних якостей особистості, на появу нових професійно важливих особистісних утворень, дозволяє формувати особистість психолога (спеціального, клінічного) в галузі спеціальної освіти як основної ланки освітнього процесу в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання.

Аксіологічному підходу притаманна цінність та унікальність кожної особистості незалежно від її національної та релігійної приналежності, рівня прибутків, стану здоров'я та особливостей розвитку.

Гносеологічний підхід. Теорія пізнання, гносеологія, як розділ філософії, що вивчає проблеми природи пізнання і його можливостей, відношення знання до реальності, досліджує загальні передумови пізнання, виявляються умови його достовірності

Акмеологічний підхід. Акмеологія – галузь, комплекс наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є людина в динаміці її саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різноманітних життєвих сферах самореалізації. Акмеологічний підхід визначає стратегію перетворення освітнього середовища в оптимальний, який орієнтує на вдосконалення професійної підготовки на найбільш повну самореалізацію в проєктованому середовищі. А. Бодалев, в контексті акмеологічного підходу, ставить і намагається вирішити **проблему**

взаємодії індивідуального (природного), особистісного і діяльнісного (як суб'єкта діяльності) у розвитку професіонала.

Системний підхід – напрям методології досліджень, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто відбувається розгляд об'єкта як моделі системи.

Контекстний підхід. Пропонований А. Вербицьким підхід до вдосконалення підготовки фахівців передбачає створення умовних (квазіпрофесійних) моделей майбутньої трудової діяльності.

Теоретичний концепт включає **інтегративний підхід**, який посідає чільне місце серед інших підходів до фахової підготовки майбутніх психологів (спеціальних, клінічних).

Практичний концепт включає наступні підходи: діяльнісний, системно-діяльнісний, особистісно-діяльнісний, рефлексивно-діяльнісний та особистісно-орієнтований.

Діяльнісний підхід дозволяє вивчити зміст професійної освіти психологів (спеціальних, клінічних) в галузі спеціальної освіти.

Системно-діяльнісний підхід ключовим поняттям цього підходу є система – цілісний комплекс елементів, пов'язаних між собою таким чином, що із зміною одного змінюються й інші.

У визначенні **особистісно-діяльнісного підходу** як одного з провідних у фаховій підготовці психологів (спеціальних, клінічних), ми виходили услід за Р. Аслаєвою з того, що особистість формується і проявляється в діяльності, регулюючи її процес, і саму діяльність неможливо зрозуміти без особистісної участі в ній.

Рефлексивно-діяльнісним підходом передбачається розвиток здатності майбутнього психолога (спеціального, клінічного) брати на себе активну діяльну позицію з метою критичного аналізу, осмислення й оцінювання стану та ефективності вивчення навчальних дисциплін, професійної діяльності під час виробничої практики; формування у майбутнього психолога ставлення до себе як до діяча, яке виявляється в умінні створювати відповідні діагностичні та корекційні програми, методики і технології, зважувати та оцінювати наслідки створеного.[

Особистісно-орієнтований підхід передбачає: аналіз стану і розвитку особистісних властивостей майбутніх психологів (спеціальних, клінічних), врахування особистісних потреб, особистісного досвіду, мотивації досягнень, здібностей, активності, індивідуальних психологічних особливостей [9, С.146-165].

Дещо ширше виділяють професійну компетентність Т. Браже, І. Зязюн, А. Маркова. Так, Т. Браже вказує на те, що професійна компетентність психолога (спеціального, клінічного), що працює в системі взаємодії між людьми, визначається не тільки базовими знаннями й вміннями, а й ціннісними орієнтаціями фахівця, мотивами його діяльності, усвідомленням самого себе у світі та світу навколо себе, стилем взаємодії з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу [7, С. 110].

Вчені розглядають професійну компетентність як певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як оволодіння людиною здатністю й вміннями виконувати визначені професійні функції (А. Маркова); як професійну готовність та здатність суб'єкту праці до виконання задач і обов'язків щоденної діяльності (К. Абульханова); як наявність спеціальної освіти, глибокої загальної й спеціальної ерудиції, постійне підвищення власної науково-професійної підготовки (В. Зазикін та А. Чернишова); як потенційну готовність розв'язувати задачі зі знанням справи (П. Симонов). Д. Савельєв вважає, що професійна компетентність може бути окреслена як здатність посадової особи успішно реалізовувати завдання, що відносяться до її компетенції. Близьким до такого тлумачення професійної компетентності є визначення науковця В. Весніна, що окреслює професійну компетентність як здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно опановувати нові знання й швидко адаптуватися до змінних умов. Зв'язок професійної компетентності з властивостями, якостями, новоутвореннями

особистості є характерними для наукових праць Н. Яковлевої, Л. Анциферової, Д. Завалишиної, Є. Рибалко. В. Кричевський визначає професійну компетентність як сукупність певних ознак: наявність знань. Вчений виділяє чотири види професійної компетентності, а саме: функціональна (реалізація професійних знань), інтелектуальна (здатність до аналітичного мислення й комплексного підходу до виконання своїх обов'язків), ситуативна (діяльність залежно від професійної ситуації), соціальна (реалізація комунікативних та інтеграційних здібностей). В. Адольф стверджує, що професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність [9].

А. Маркова розглядаючи професійну компетентність у своїй праці «Психологія професіоналізму», виокремила такі її види: спеціальна компетентність (володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток); соціальна компетентність (володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці); особистісна компетентність (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості); індивідуальна компетентність (володіння прийомами саморегуляції і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, невідповідність професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю). Поділяємо погляди вченої, яка вважає, що сформованість названих вище видів компетентності означає зрілість людини в професійній діяльності, в професійному спілкуванні, в становленні особистості професіонала, його індивідуальності [9].

Результати та висновки. Застосування компетентнісного підходу у вищій освіті спрямований на перехід до нових галузевих стандартів, створює передумови для більшого зближення результатів освіти до потреб суспільства та вимог ринку праці. Проведений аналіз різних підходів до трактування та розуміння понять «компетенція» та «компетентність» дає можливість зробити висновок. Так, під компетенцією слід розуміти певну сферу, коло діяльності, наперед визначену систему питань щодо яких особистість повинна бути добре обізнана, тобто володіти певним набором знань, умінь, навичок та власного до них ставлення. Компетентність – якість особистості, її певне надбання, що ґрунтується на знаннях, досвіді, моральних засадах і проявляється в критичний момент за рахунок вміння знаходити зв'язок між ситуацією та знаннями, у прийнятті адекватних рішень нагальної проблеми.

Компаративний аналіз трактувань поняття «професійна компетентність» засвідчив, що сутність його розглядається у контексті компетентності з прив'язкою до поняття «професійна діяльність». Найчастіше професійна компетентність розглядається як сукупність знань, умінь, навичок, досвіду, професійно значущих якостей, що визначають успішне (результативне, продуктивне, ефективне) здійснення професійної діяльності (виконання професійних/функціональних обов'язків).

Джерела та література

1. Варданян Ю. В. Стрoение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием (На материале подготовки педагога и психолога) / Ю. В. Варданян : дисс. ... д-ра пед. наук – М., 1998. – 353 с.
2. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1984. – 312 с.
3. Вiнтюк Ю. В. Концепція формування професійної компетентності майбутніх психологiв у ВНЗ / Ю. В. Вiнтюк // Молодий вчений. - 2017. - № 4. - С. 351-355.
4. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти / О. І. Гулай. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2009.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

6. Овчарук О. В. Развитие компетентного подхода: стратегичні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
7. Павлюк Є. О. Професійна компетентність як складова професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачів [Електронний ресурс] / Є. О. Павлюк // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки. - 2014. - № 2. - С. 109-117. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2014_2_12
8. Равен Д. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Д. Равен ; пер. с англ. – М. : “Когито Центр”, 1999. –С. 16 – 37.
9. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. (дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.03). Київ. 2018. 657 с.

References

1. Vardanyan Yu. V. Structure and development of professional competence of a specialist with higher education (On the material of preparation of a teacher and psychologist) / Yu. V. Vardanyan: diss. ... Dr. Ped. Sciences - Moscow, 1998. - 353 p.
2. Vygotsky L. S. Development of higher mental functions / L. S. Vygotsky - Moscow: Pedagogics, 1984. - 312 pp
3. Vyntyuk Yu. V. Concept of formation of professional competence of future psychologists in higher education / Yu. V. Vintyuk // Young scientist. - 2017. - No. 4. - P. 351-355.
4. Gulay O. I. Competency Approach as the Basis of a New Educational Paradigm / O. I. Gulay. // Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. - 2009
5. Winter, IA A. Key competencies - a new paradigm of the result of education / I. A. Zimnaya // Higher education today. - 2003. - No. 5. - P. 34-42.
6. Ovcharuk O V. Development of a competent approach: strategic guidelines of the international community / O. V. Ovcharuk // Competency Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives. - K.: "K.I.S.", 2004. - 112 p.
7. Pavlyuk Y. O. Professional competence as a component of professional activity of future trainers-teachers [E-resource] / E. O. Pavlyuk // Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Ser. : Pedagogical and psychological sciences. - 2014. - No. 2. - P. 109-117. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2014_2_12
8. Raven D. Pedagogical testing: Problems, delusions, perspectives / D. Raven; per. from english - M.: "Kogito Center", 1999. -C. 16 - 37.
9. Suprun D. M. Theory and practice of professional training of psychologists in the field of special education. (Dis ... doctor of pedagogical sciences: 13.00.03). Kiev. 2018. 657 pp.

Татьяна Григоренко. Компетентностный подход в контексте профессиональной подготовки психологов (специальных, клинических). Цель исследования. В статье раскрыто проблему введения компетентностного подхода. Подано теоретический анализ понятий «компетенция» и «компетентность». Рассмотрена взаимосвязь между этими понятиями и обоснованно их разграничения. Сделано теоретическое обоснование понятием «подход» и «профессиональная компетентность». **Методы исследования.** Проведен анализ психолого-педагогической литературы позволяет сделать вывод, что компетентность это совокупность знаний, умений и навыков, определяет результат труда, сочетание теоретической и практической подготовки студентов и знаний по профессионально-личностными качествами, на основе которых формируется творческий потенциал психолога (специального, клинического) и строится его деятельность. Уточнены концепции профессиональной компетентности специалистов. Определены подходы профессиональной компетентности. Для достижения поставленной цели и определенных задач были применены следующие методы: теоретический анализ, компаративный анализ, сравнение разработанной психолого-педагогической литературы профессиональной компетентности.

Результатом исследования является определенные концепты и подходы, которые могут быть использованы в ходе решения задач компетентности и формирования личности будущего психолога в пределах его профессиональной подготовки.

Ключевые слова: подход, компетентностный подход, компетенция, компетентность, концепт, профессиональная компетентность.

Tetyana Hryhorenko. Competent Approach in the Context of Professional Training of Psychologists (Special, Clinical). The purpose of the study. The article reveals the problem of introducing a competent approach. Theoretical analysis of the concepts of "competency" and "competence" is given. The interconnection between these concepts is considered and their differentiation is substantiated. Theoretical substantiation of the concept "approach" and "professional competence" is made. The analysis of psychological and pedagogical literature allows us to conclude that competence is a set of knowledge and skills that determines the result of work, a combination of theoretical and practical training of students and knowledge with professional and personal qualities, on the basis of which the creative potential of a psychologist (special, clinical) and his activities are being built. The concept of professional competence

of specialists is specified. The approaches of professional competence are determined. **Research methods.** The study of the peculiarities of professional activity makes it possible to solve various scientific and practical tasks, namely: professional selection, professional consultation, designing of new types of activity, professional development, creation of models of specialists of a certain branch, and the development of new forms and methods for training skilled personnel, methods of formation on this basis. their professional competence. The process of forming the professional competence of a future psychologist (special, clinical) should be considered in close connection with the analysis of his professional activity, since the peculiarities of activity are translated into the educational process, in determining the degree of significance of a discipline and the number of hours for it in the structure of the curriculum. Competent approach in higher education is aimed at the comprehensive development and preparation of the student for his professional activity not only as a competent specialist but also as a highly educated person and involves the ability to continuous self-improvement, self-education, creative decision-making and the development of humanistic values.

The following methods were used to achieve the set goal and defined tasks: theoretical analysis, comparative analysis, comparison of the elaborated psychological and pedagogical literature of professional competence.

The result of the study is defined concepts and approaches that can be used in solving the tasks of competence and the formation of the personality of the future psychologist within his professional training.

Keywords: approach, competent approach, competence, concept, professional competence

Стаття надійшла до редколегії 05.03.2019 р.

УДК 378:94(477)«19»

ВИЗНАЧАЛЬНІСТЬ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Жанна Ковальчук,

аспірант кафедри логопедії та логопсихології факультету спеціальної та інклюзивної освіти, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна, zhanna1508@meta.ua

DOI: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-01-86-94>

Об'єктивна оцінка, творче осмислення та ґрунтовне вивчення наукових надбань минулого ефективно сприяє реформуванню сучасної вітчизняної спеціальної освіти.

Метою статті є аналіз основних напрямків розвитку теоретичних основ спеціальної освіти та логопедії зокрема на теренах України у другій половині ХХ століття.

Зроблено акцент на потребі критичного аналізу історико-педагогічних умов розвитку логопедії як науки в Україні як певного досвіду для творчого осмислення в ході сучасної модернізації спеціальної освіти в нинішній соціально-економічній, суспільно-політичній і культурологічній ситуації.

Для вирішення поставлених завдань у процесі роботи використовувалися такі **методи дослідження:** теоретичні – аналіз та синтез опрацьованої педагогічної, історичної літератури та архівних джерел з досліджуваної проблеми

У **результаті** аналізу проблеми було виявлено значимість внеску закладів вищої освіти на інших наукових установах України, що здійснювали наукову діяльність в галузі спеціальної освіти у розвиток її теорії та практики.

Ключові слова: спеціальна освіта, наукова діяльність, наукові установи.

Вступ. З-поміж інших пріоритетних напрямків розвитку вищої освіти в Україні чільне місце займає поєднання навчання з науковими дослідженнями, що визначено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Законі України «Про вищу освіту» (2014), Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (2014), наголошено у положеннях Концепції Державної програми розвитку освіти України та інших державних документах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Розробкою питання історії становлення та розвитку теоретичних засад спеціальної освіти в Україні займалися ряд вітчизняних